

Justyna Pomierska¹

Uniwersytet Gdański

ORCID ID: 0000-0002-7775-8456

e-mail: justyna.pomierska@ug.edu.pl

Monika Mazurek

Uniwersytet Gdański

ORCID ID: 0000-0001-8142-5630

e-mail: socmm@univ.gda.pl

Znaczenie literatury mniejszości etnicznej dla budowania tożsamości zbiorowej (przykład kaszubski²)

ABSTRAKT

Mniejszości etniczne konstruują swoją identyfikację grupową i tożsamość etniczną w sytuacji podlegania wpływom kultury dominującej, która to oddziałuje w każdym państwie głównie poprzez system edukacji narzucający określony język, wizję świata oraz system wartości. Mniejszości – w tym społeczność kaszubska – realizują program własnej edukacji równoległe. Nauka języka kaszubskiego oraz poznawanie literatury kaszubskiej (pisanej w języku kaszubskim) jest kluczowym elementem kształtowania się świadomości odrębności etnicznej. W artykule autorki chcą zaprezentować, jak odbywa się ten proces.

SŁOWA KLUCZOWE: socjologia etniczności, etniczność, Kaszubi, literatura kaszubska

¹ Data złożenia tekstu do Redakcji „MiS”: 23.10.2019 r.; data zatwierdzenia tekstu do druku: 29.11.2019 r.

² Od XIX w. trwa dyskusja nad statusem mowy Kaszubów (zob. J. Pomierska, *Stefan Ramułt i sprawa kaszubska a Akademia Umiejętności – ich udział w rozwoju kaszubologii*, [w:] *Kaszubi i Pomorze a Kraków: o zainteresowaniach sprawami kaszubsko-pomorskimi w kręgu Polskiej Akademii Umiejętności*, (red.) J. Borzyszkowski, PAU, Kraków 2016, s. 103–132) i ich statusem grupowym. Postulat uznania Kaszubów za mniejszość etniczną nie został przyjęty podczas pracy nad ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych (2005, zob. w dalszej części artykułu), choć takie stanowisko przyjmują badacze różnych dziedzin nauk, m.in. historyk Gerard Labuda twierdził, że Kaszubi to „ostatnie ogniwo nadbałtyckich plemion zachodniosłowiańskich, które uniosło cało i uratowało swoją wspólnotę kulturową i etniczną w ścisłej łączności z ogólnopolską wspólnotą polityczną i narodową, jako jej nieodrodna część” (G. Labuda, *O Kaszubach, o ich nazwie i ziemi zamieszkania*, [w:] *Kaszubi i ich dzieje*, Gdańsk 1996), por. nadto M. Mazurek, *Język – Przestrzeń – Pochodzenie. Analiza tożsamości kaszubskiej*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2011 – i tak przyjmujemy na użytek niniejszych rozważań.

Znaczenie czytania literatury zostało już niejednokrotnie udowodnione analizą corocznych statystyk Biblioteki Narodowej³, badaniami czytelnictwa czy działaniami edukacyjnymi. Od lat społeczeństwo jest alarmowane niezadowolającą sytuacją w tej kwestii: spada liczba czytelników tekstów literackich⁴ i prasy, mniej jest użytkowników bibliotek, młodsze pokolenia, korzystając z elektronicznych źródeł informacji, częściej czytają „w biegu” (w środkach transportu, w przerwie w pracy czy w kolejce do lekarza), a takie warunki nie sprzyjają czytaniu długich tekstów; pragmatycznie wybór pada wówczas na artykuły i inne krótsze formy publicystyczne dostępne przez internet.

Badania czytelnictwa uwzględniają też czytanie w językach obcych (bez rozróżnienia). Z roku na rok wzrasta liczba takich czytelników, z tym, że ich wybory dotyczą najczęściej źródeł internetowych i artykułów specjalistycznych związanych z pracą, nadto blogów, stron WWW itp. Młodzież ucząca się języka (obcego) czyta jeszcze, aby doskonalić sprawność językową, ale – najrzadziej wybór pada na literaturę. Możliwość czytania w języku obcym tekstów literackich powiązana jest wprost nie tylko z możliwością posługiwania się określonym językiem, ale i dekodowania określonych znaków semantycznych i znaków kultury. Kompetencje kulturowe są podstawą korzystania z literatury tworzonej w danym języku. Samo zdefiniowanie, czym jest literatura, nie jest przedmiotem artykułu, jednakże przyjąć należy, że „Literatura transformuje i intensyfikuje język potoczny, systematycznie odchodzi od powszechnej mowy”⁵. Konsekwencją zatem jest to, iż aby (od)czytać literaturę, należy być przyuczonym do czytania, znać wersję pisaną języka i nie chodzi tu jedynie o umiejętność dekodowania zapisu, ale o specyfikę odmiany pisanej (literackiej), która zawsze różni się od języka potocznego. To jest niezwykle istotny aspekt zagadnienia, szczególnie gdy mowa o mniejszościach etnicznych, które używają swojego języka zarówno w formie oralnej, jak i pisanej, ale odmiana pisana nie jest powszechnie znana, bo nie zawsze bywa nauczana w szkole.

W przypadku mniejszości etnicznych istnienie i możliwość posługiwania się językiem literackim znacząco podnosi prestiż samego języka i określonej społeczności uznanej za mniejszość. Celem tego artykułu jest pokazanie, jak i dlaczego literatura mniejszościowa – w znaczeniu: napisana w języku, którym posługuje się mniejszość⁶ – odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu się tożsamości etnicznej.

---

³ Biblioteka Narodowa co roku przygotowuje nowe raporty o stanie czytelnictwa w Polsce, ostatni zob. Izabela Koryś, Roman Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2018 roku. Wstępne wyniki*, <https://www.bn.org.pl/download/document/1553593649.pdf> (13.10.2019).

⁴ Czytanie literatury jest utożsamiane z sytuacją lektury, której oddajemy się w czasie wolnym i poza obowiązkami zawodowymi. Uczniowie „czytaniem książek” obejmują lektury szkolne, ale już nie książki-podręczniki, słowniki czy encyklopedie, z których korzystają na co dzień.

⁵ T. Eagleton, *Teoria literatury. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2015, s. 20.

⁶ Aleksandra Jarosz i Tomasz Wicherkiewicz zaproponowali termin *mikroliteratury*, zob. numer tematyczny czasopisma „Litteraria Copernicana” 2(30) 2019.

Etniczność jako przejaw tożsamości kulturowej

Trzeba zwrócić uwagę, że samą etniczność definiujemy jako wieloraki i nieskończenie zróżnicowany proces, który – jak podkreślają Comaroff i Comaroff

„(...) uwidacznia się w dwóch postaciach jednocześnie: jako przedmiot wyboru i tworzenia siebie, zwykle przez akt konsumpcji, oraz jako oczywisty wytwór biologii, genetyki, natury ludzkiej”⁷

i dalej:

„(...) nie jest monolityczną »rzeczą«, ani analitycznym konstruktem w sobie i dla siebie – powinno się ją rozumieć jako luźny, nietrwały zestaw znaków, służący budowaniu i komunikowaniu tej relacji, pośredniczący w nadawaniu sensu świadomości zbiorowej podobieństwa kulturowego (...)”⁸.

Tak zdefiniowana etniczność, traktowana jako jeden z przejawów tożsamości kulturowej, jest punktem wyjścia dla rozważań przedstawionych w poniższym tekście. Pojęcie kultury definiowane za Johnem Fiske to: „(...) proces wytwarzania znaczeń z doświadczenia społecznego”⁹. Tak rozumiana kultura jest szczególnie ważna w przypadku mniejszości etnicznych, ponieważ wytwarzane w doświadczeniu zbiorowym znaczenia są istotne dla podtrzymywania i kreowania tożsamości zbiorowej. I to zagadnienie jest osią poniższych rozważań.

Mniejszość etniczną za Louisem Wirthem może być definiowana jako grupa

„która jest »jakoś« (na podstawie jakichś cech fizycznych lub kulturowych) wyróżniana przez swe społeczne otoczenie (w ramach którego funkcjonuje) i poddawana jest specyficznemu traktowaniu, które najlepiej można określić jako rozmaite formy dyskryminacji”¹⁰.

Należy pamiętać, że status mniejszości dotyczy zbiorowości, a nie jednostki. Takie postrzeganie mniejszości rodzi następujące konsekwencje: mniejszość na danym obszarze może być większością w sensie numerycznym, co powoduje, iż status mniejszościowy jest statusem relatywnym, ale ta sama mniejszość może być mniejszością w sensie kulturowym i wówczas bywa – może, ale nie musi – przeciwstawiana większości (kulturowej), co jest czynnikiem kształtującym stosunki dominacji grupowej¹¹. To wszystko powoduje, iż mniejszości stanowią konstrukt (społeczny) tworzony w określonym czasie historycznym, z określonego powodu i jako taki jest on wynikiem konkretnej polityki państwa.

---

⁷ J. Comaroff, J. Comaroff, *Etniczność sp. z o.o.*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 7.

⁸ *Ibidem*, s. 52.

⁹ J. Fiske, *Reading the popular*, Unwin and Hyman, Boston 1989, s. 1.

¹⁰ Za: J. Mucha, *Oblicza etniczności. Studia teoretyczne i empiryczne*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2005, s. 18.

¹¹ Por. J. Mucha, *Oblicza etniczności...*, *op. cit.*, s. 18; M. Mazurek, *Język – Przestrzeń – Pochodzenie. Analiza tożsamości kaszubskiej*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2011, M. Mazurek, *Po co Kaszubom Język – czyli analiza roli języka kaszubskiego w procesie kształtowania tożsamości grupy o charakterze mniejszości etnicznej. Esej (nieco) krytyczny*, „Miscellanea Anthropologica et Sociologica”, 18(4), 2017, s. 127-138.

Jednocześnie język stanowi bardzo silny mechanizm pozwalający, aby dominująca większość podporządkowywała sobie mniejszość. Ten, kto ma możliwość decydowania, jakim językiem komunikuje się dana społeczność, sprawuje nad tą społecznością władzę. To powoduje, że dominująca większość (co nie zawsze musi oznaczać większość w sensie numerycznym) bardzo niechętnie dopuszcza możliwość, aby mniejszość posługiwała się innym aniżeli wskazany odgórnie język, gdyż wówczas traci nad nią kontrolę. Mniejszość przestaje być całkowicie podporządkowana dominującej kulturowo i politycznie większości.

Rozwój języka mniejszości w formie literackiej stanowi wyraz emancypacji bądź oporu stawianego większości. Rozważania dotyczące wagi literatury dla rozwoju tożsamości skupione będą wokół Kaszubów, przypadku interesującego ze względu na fakt, iż społeczność ta w polskim prawodawstwie nie ma określonego statusu mniejszości, a ustawowej ochronie podlega jedynie język – określony mianem regionalnego.

Język – wyznacznik tożsamości kaszubskiej

Termin „język regionalny” nie należy do językoznawstwa, do ustawodawstwa polskiego zaczerpnięty został z Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych i ma charakter legislacyjny; *Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* z dnia 6 stycznia 2005 r. definiuje go jako język tradycyjnie używany przez grupę obywateli, która jest mniej liczna od reszty ludności, różni się od języka oficjalnego, nie jest dialektem języka oficjalnego ani językiem migrantów¹². W całości artykuł 19 dotyczący tej kwestii otrzymał brzmienie:

„1. Za język regionalny w rozumieniu ustawy, zgodnie z Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, uważa się język, który:

- a) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa;
- b) różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów.

2. Językiem regionalnym w rozumieniu ustawy jest język kaszubski. Przepisy art. 7-15 stosuje się odpowiednio, z tym, że przez liczbę mieszkańców gminy, o której mowa w art. 14, należy rozumieć liczbę osób posługujących się językiem regionalnym, urzędowo ustaloną jako wynik ostatniego spisu powszechnego”¹³.

W spisie powszechnym przeprowadzonym w 2002 r. około 5 tys. osób zadeklarowało narodowość kaszubską, zaś w kolejnym z 2011 r., w którym – co

---

¹² Dz. U. 6 I 2005, nr 17, poz. 141.

¹³ *Ibidem*.

bardzo ważne – możliwe było wskazanie podwójnej tożsamości, kaszubską identyfikację zadeklarowało 228 tys. osób (212 tys. wskazało na polsko-kaszubską tożsamość, a 16 tys. na narodowość kaszubską). Kaszubi to społeczność, która zamieszkuje Kaszuby, region geograficzny w północnej Polsce, i to jest właśnie ten obszar, na którym zgodnie z *Ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych* język kaszubski stał się językiem regionalnym i może być także językiem pomocniczym w gminach¹⁴. W spisie powszechnym z 2011 r. ponadto 108 tys. osób zadeklarowało, że używa języka kaszubskiego w kontaktach domowych, dla 3,8 tys. osób to jedyny język komunikacji w domu, zaś dla 13,8 tys. kaszubszczyzna oznacza język ojczysty (GUS 2015)¹⁵.

Powyższe dane oraz inne, systematycznie gromadzone przez badaczy (np. Brunona Synaka czy Monikę Mazurek¹⁶) wskazują, iż Kaszubi zintegrowali się z państwem polskim¹⁷. Język polski i kultura polska są powszechnie obecne w życiu Kaszubów, ich własna (dawna) kultura kaszubska nie aż tak często, a sam język kaszubski jeszcze rzadziej, najczęściej w rodzinach wiejskich i okazjonalnie w kościołach, podczas wydarzeń masowych (festyny, dożynki), w działaniach instytucji kultury i in. Wszystkie osoby deklarujące, iż są Kaszubami, są jednocześnie polskojęzyczne, wielu Kaszubów mówi gwarą wyniesioną z domu, a tylko niektórzy znają język kaszubski w mowie i w piśmie. Zarówno wprowadzenie języka kaszubskiego do przestrzeni publicznej, jak i możliwość uczenia się języka kaszubskiego w szkole poprawiły kondycję języka, odbudowały jego prestiż społeczny. W tym miejscu można i należy nadmienić, iż kaszubszczyzna literacka zaczęła kształtować się w połowie XIX w. w wyniku działań Floriana Ceynowy, „budziela ludu kaszubskiego”¹⁸, który oręż żywej jeszcze na Pomorzu mowy słowiańskiej i kultury ludu chciał wykorzystać przeciwko zapędom germanizacyjnym państwa pruskiego.

Ceynowa, pisząc – we własnej ortografii – słowniki, gramatykę i teksty różnych odmian stylowych, niewątpliwie jest twórcą kaszubszczyzny ponadgwarowej, która

---

¹⁴ Pierwszą gminą, która wprowadziła język kaszubski jako język pomocniczy, była gmina Parchowo (powiat bytowski). Wg danych ze Spisu Powszechnego z 2002 r. 22,6% ludności posługuje się językiem kaszubskim.

¹⁵ Dla porównania śląski najczęściej pełnił funkcję jedyne go języka kontaktów domowych poza językiem polskim, 126,5 tys. osób zadeklarowało, że porozumiewa się wyłącznie po śląsku z najbliższymi, co stanowiło 23,9% ogółu użytkowników tego języka w domu (GUS 2015). Śląski nie ma jednakże oficjalnie statusu języka regionalnego.

¹⁶ B. Synak, *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 1998; M. Mazurek, *Język – Przestrzeń – Pochodzenie. Analiza tożsamości kaszubskiej*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2011.

¹⁷ Przy czym integrację rozumiemy wprost za Thomasem H. Eriksenem jako proces, w którym: „(...) mniejszość równocześnie uczestniczy we wspólnych instytucjach społeczeństwa oraz odtwarza tożsamość grupową i granice etniczne”, zob. T. H. Eriksen, *Etniczność i nacjonalizm. Ujęcie antropologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 185.

¹⁸ Florian Ceynowa (1817-1881), lekarz i działacz kaszubski, w swoim otoczeniu i splocie szczególnych okoliczności (studia we Wrocławiu w okresie wzmożonej aktywności słowianofilów, Wiosna Ludów, pobyt w więzieniu i in.) uświadomił sobie rolę ojczystej mowy w przeciwdziałaniu germanizacji i procesie zachowania tożsamości (J. Treder, *Historia kaszubszczyzny literackiej. Studia*, Gdańsk 2005, s. 76). Więcej zob. J. Borzyszkowski (red.), *Życie i dzieła Floriana Ceynowy*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2012.

ewoluowała w kolejnych pokoleniach elit kaszubskich. On też rozumiał, zbierając przysłowia, podania, bajki, że język jest częścią kultury. Można w dosyć dużym uproszczeniu uznać, że język określa daną kulturę, gdyż język umożliwia opis świata, rzeczywistości społecznej, pozwala także, aby światy/rzeczywistości tworzyć. Przykładem na to jest „kwestia kaszubska”: problem statusu mowy Kaszubów wzbudzał emocje i dyskusje naukowe już w XIX w.¹⁹, a powszechnie ciesząca się mianem arcydzieła literackiego powieść Aleksandra Majkowskiego pt. *Žěcé i przigòdë Remùsa* napisana w literackiej kaszubszczyźnie wyszła drukiem w r. 1938, a język kaszubski uznany został oficjalnie za język regionalny w 2005 r.

Dla społeczności kaszubskiej niezwykle istotne jest, iż nauka języka kaszubskiego jest możliwa na każdym etapie edukacji: od szkoły podstawowej do matury, a od 2013 r. istnieje też na Uniwersytecie Gdańskim kierunek studiów I stopnia (profil praktyczny) etnofilologia kaszubska²⁰. Uruchomienie kierunku w jakimś sensie dowodzi istnienia dyscypliny badawczej w zakresie tej filologii mniejszościowej; badania literaturoznawcze w kontekście kaszubologicznym prowadzili m.in. Andrzej Bukowski, Jan Drzeżdżon, Jerzy Samp, Gertruda Skotnicka i do dziś aktywnie: Tadeusz Linkner (Uniwersytet Gdański), Daniel Kalinowski, Adela Kuik-Kalinowska z Akademii Pomorskiej w Słupsku. Pod opieką profesorów systematycznie powiększa się grono doktorantów i doktorów literaturoznawstwa kaszubskiego.

Generalnie prawo do komunikacji w danym języku, który stanowi akt wyboru danej jednostki, jest wyrazem respektowania praw mniejszości językowych²¹. Język to nie tylko środek komunikacji, lecz staje się on: „(...) reprezentantem specyficznych wartości kulturowych i identyfikacji”²². Prawo do możliwości posługiwania się swoim/wybrany przez daną jednostkę językiem jest fundamentalnym prawem człowiek – tym prawem jest również prawo do edukacji językowej. Innymi słowy prawo jednostki, która jest członkiem określonej mniejszości narodowej/etnicznej, to prawo do edukacji zarówno w języku mniejszości, jak i samego języka mniejszości, który przez mniejszość etniczną określany jest mianem „jej” języka. W przypadku Kaszubów jest to język kaszubski.

Rola literatury kaszubskiej w procesie zachowania języka

Kolejne pokolenia elit kaszubskich tworzyły kaszubszczyznę literacką, dzieje zapisu (grafia i ortografia) i standaryzacji (m.in. wprowadzania jednolitych form

---

¹⁹ J. Pomierska, *Stefan Ramułt i sprawa kaszubska...*, *op. cit.*, s. 119-121.

²⁰ Losy kierunku zob. J. Pomierska, *Jak kształcić nauczyciela języka kaszubskiego na studiach polonistycznych?*, [w:] G. Różańska (red.), *Osoba nauczyciela. Polonista przewodnikiem ucznia po meandrach wiedzy*, Słupsk 2011, też, *Etnofilologia kaszubska – koncepcja programu studiów I stopnia na Uniwersytecie Gdańskim*, [w:] D. Stanulewicz, E. Komorowska, B. Afeltowicz (red.), *Język, literatura i edukacja kaszubska*, Szczecin 2016.

²¹ J. J. Preece, *Prawa mniejszości*, Wydawnictwo SIC1, Warszawa 2007, s. 157.

²² *Ibidem*, s. 157.

odmiany wyrazów) są związane bezpośrednio z rozwojem literatury kaszubskiej. To pisarze kaszubszy, obok leksykografów i językoznawców gremialnie przyczynili się do rozwoju kaszubszczyzny pisanej, ponadgwarowej. I to oni kształtowali dzieje literatury tak, że seria wydawnicza zatytułowana *Biblioteka Pisarzy Kaszubskich* (BPK) wydawana od 2007 r. przez Instytut Kaszubski liczy dziś 12 opastych tomów (kolejne są systematycznie przygotowywane). Dzięki dotacji na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój języka regionalnego wsparcie otrzymują nie tylko podręczniki i pomoce dydaktyczne, ale i twórczość kaszubskojęzyczna (współczesna i wznowienia), organizowane są różnego rodzaju przedsięwzięcia paraliterackie, które stymulują zainteresowanie nauką kaszubskiego wśród dzieci i młodzieży.

Koncepcja osadzenia nauki języka w kulturze i ściślej w powiązaniu z literaturą kaszubską powstała u samego zarania dziejów nauczania języka kaszubskiego. Stefan Bieszk i Jan Rompski, należący do pokolenia Zrzeszyńców, zarysowali projekt nauki domowej pn. *Kaszëbizna w chëczowi uczi* (tzn. „w domu”), gdzie zadeklarowali praktyczne wykorzystanie tekstów literackich w nauce *kaszëbszczégò jãzëka*: „Mdzemë szlë praktyczno: na spòdlim wëjimków z naji lëteraturë, abò jinëch tekstów, mdzemë stãpk w stãpk pòznòwelë zjawiszca gramaticzi, zdòwniã i jinszë”²³.

Z perspektywy czasu – rozwoju literatury kaszubskiej i ruchu wydawniczego na niewyobrażalną wówczas skalę i nade wszystko ustanowienia nauczania „języka regionalnego – języka kaszubskiego” w ramach systemu szkoły polskiej – zamysł z 1958 wydaje się być wizjonerski. Świadomość konieczności uczenia języka nie jako mowy domowej, ale ponadgwarowej kaszubszczyzny literackiej w mowie i piśmie jest dowodem, że już wówczas przedstawiciele elit kaszubskich odczuwali zanikanie kaszubszczyzny, z wraz z nią poczucia tożsamości młodych Kaszubów. Inny przedstawiciel tego ugrupowania, Jan Trepczyk, twierdził:

Biòtka [walka] ò òbstojenië kaszëbszczi mòwë je biòtkã ò òbstojenië Kaszëbów i jich domòcznë. Pòkãdka Kaszëbi jesz mają a trzimią sã swòji mòwë, mają swòjã skarr [oblicze] i żëją. Czëj jã zabòczą ë zagùbiã, są ùmarli i òprzestónã jistniec jakno lud ze swòjã apartną skarnią [odrębnośc], co mò prawò do swòji zemi, kùlturë i rozwijnégò żëcégò. Bò le ten lud żëje, co sã trzimie swòji mòwë – a ùmarł ten, co jã stracel²⁴.

Doniosłą rolę w kształtowaniu postaw tożsamościowych odegrał konkurs *Rodnò Mòwa*, pierwszy odbył się w 1972 r., dziś to najstarszy, bardzo prestiżowy i wieloetapowy konkurs recytatorski literatury kaszubskiej. Obecnie bierze w nim

---

²³ Maszynopis z 1 XI 1958 r., materiał udostępniony [w:] *Pro memoria. Stefan Bieszk (1895–1964)*, zebrał, oprac. oraz wstępem i komentarzami opatrzył J. Borzyszkowski, Gdańsk 2013, s. 751 (zapis w cytacie wg zasad dziś obowiązujących).

²⁴ J. Trepczyk, *O òbstojeni kaszëbszczi mowe*, [w:] *Spòlcznośc Zrzeszona*, T. Bolduan, J. Borzyszkowski (red.), W. Kiedrowski, ZG ZKP, Gdańsk 1971, s. 50-52.

udział kilkaset osób: dzieci, młodzieży, nauczycieli i opiekunów z całych Kaszub²⁵. Finałowej rywalizacji konkursowej w Chmielnie towarzyszą rozliczne inicjatywy kulturalne, które umacniają więzi wspólnotowe: koncerty, wystawy, prelekcje, promocje książek itp. Początkowo konkurs miał formułę dwudniową i te spotkania nauczycieli-pasjonatów kaszubszczyzny z jurorami i zapraszanymi gośćmi – wśród nich: Leokadia i Jan Trepczykowie, Jan Drzeżdżon, Feliks Marszałkowski, Lech Bądkowski, Izabela Trojanowska, Jerzy Treder, Stefan Fikus, ks. Jan Walkusz, Zbigniew Jankowski – miały niebagatelny wpływ na ustalenia normatywne²⁶ i kształtowanie się świadomości tożsamości uczestników konkursu i ich opiekunów. W czasach, kiedy kaszubszczyzny nie uczono w szkole, była to jedna z niewielu okazji do rozważenia możliwości poprawy kondycji mowy Kaszubów, do integracji środowiska nauczycieli-Kaszubów, wymiany poglądów. Uczestnicy tamtych spotkań sprzed pół wieku, wspominając chmiieleńskie wieczorne rozmowy, dostrzegają w nich początek swojej kaszubskiej stegny²⁷. Konkurs stwarzał (i dalej to czyni) okazję do indywidualnej wypowiedzi artystycznej, a także miał wpływ na pogłębianie wrażliwości na urodę literatury kaszubskiej, pogłębiał wiedzę o jej historii i jej twórcach. Do dziś kontekst rywalizacji promuje teksty poezji i prozy dawnej i współczesnej.

Czas transformacji ustrojowej po roku 1989, Polska samorządowa i integrująca się Europa wyznaczały „małym ojczyznom” ważną rolę w zglobalizowanym świecie. W 1991 r. na II Kongresie Kaszubskim (12-14 czerwca) polityka regionalna, gospodarka i kultura regionu zdominowały wszystkie debaty. Postulowano wprowadzenie do programów nauczania obowiązkowej wiedzy o regionie w ramach różnych przedmiotów szkolnych (polski, historia, geografia, biologia) oraz utworzenie samodzielnych lekcji kaszubskiego. Mówiono o konieczności wydawania kaszubskich książek i kształcenia nauczycieli, także na poziomie szkoły wyższej. Rozwinęła się działalność na polu języka i kultury kaszubskiej.

Ożywienie językowe po wprowadzeniu przedmiotu szkolnego „język kaszubski”

Od 1992 r., czyli kiedy zaistniał w szkolnych planach lekcji przedmiot „język kaszubski”, na nordowych (północnych) Kaszubach z inicjatywy Muzeum w Pucku odbywa się konkurs *kaszëbsczi gòdczi pn. Bë nie zabëc mòwë starków*, tu recytator

---

²⁵ Organizatorami Konkursu są: Wójt Gminy Chmielno, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie (oddział w Chmielnie) i Gminny Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji w Chmielnie, we współpracy z powiatami bytowskim, chojnickim, człuchowskim, gdańskim, kartuskim, kościerskim, łęborskim, puckim, słupskim, gdyńskim i wejherowskim.

²⁶ J. Treder, *O wymowie kaszubskiej*, [w:] *Zasady pisowni kaszubskiej*, wyd. 2 przejrzone i poszerzone, oprac. E. Breza i J. Treder, Gdańsk 1984, s. 61.

²⁷ *Stegna* (kasz.) – pol. ‘droga’; nierzadka metafora budzącej się tożsamości czy pracy na rzecz kaszubszczyzny, por. B. Synak, *Moja kaszubska stegna*, 2010.

oprócz tekstu pisarza kaszubskiego przygotowuje prezentację własnego wiersza lub prozy, co ma rozbudzać pasje twórcze młodych. Konkurs nosi imię Jana Drzeżdżona, pisarza polsko- i kaszubskojęzycznego (1937-1992), który pochodził z Domatowa (gmina Puck). Drugim znamienitym przedsięwzięciem z tą postacią honorową jest Ogólnopolski Konkurs Literacki im. Jana Drzeżdżona (od 1996 r.) – to konkurs dla piszących po kaszubsku. Dzięki tej inicjatywie Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie wyszło już kilkanaście antologii literackich²⁸. Rywalizacja konkursowa w wyraźny sposób stymuluje także aktywność pisarską Kaszubów. Innym rodzajem konkursu „mówionego” jest *Méster Bělnégò Czětaniô*, który od 2002 przygotowywała Biblioteka w Bolszewie, obecnie MPIMKP. Tu jak w konkursie recytatorskim *Rodnô mòwa* wybierane są lektury z dorobku pisarzy kaszubskich.

W 2002 r. odbyło się na Uniwersytecie Gdańskim *Dyktando Kaszubskie* i ta inicjatywa została dobrze przyjęta i rozbudowana. Organizatorami *Dyktanda* – dziś w kilku kategoriach – są terenowe oddziały ZKP we współpracy z samorządami i lokalnymi stowarzyszeniami, co szczególnie umacnia więzi społeczne. Od początku dyktowane teksty pochodziły z literatury kaszubskiej, a z czasem ich wybór został skorelowany z patronem roku wybieranym przez ZKP. W 2006 r. Sejmik Województwa Pomorskiego, pragnąc podkreślić potrzebę rzetelnego poznania, zachowania i rozwoju wielokulturowego bogactwa Pomorza, podjął uchwałę o ustanowieniu Roku Kaszubskiego. Inicjatywa ta ze względów promocyjnych i edukacyjnych została podtrzymana przez Zrzeszenie i kolejnym latom – w związku z okrągłymi jubileuszami danych twórców – zaczęto nadawać honorowy patronat wybitnego Kaszuby, a kolejne teksty dyktand związane z dorobkiem piśmienniczym patrona danego roku lub – jeśli patron nie pisał po kaszubsku – z twórcą lokalnym albo z dziedziną działalności patrona roku²⁹.

---

²⁸ T. Fopke, *Pòdjimiznė dlô rodny mòwě. Stojizna na rok 2017*, Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego 2017, s. 57-72.

²⁹ W rezultacie 18-letnie kalendarium konkursu zawiera spis najważniejszych autorów literatury kaszubskiej:

- 2002 – Gdańsk – twórczość Hieronima Derdowskiego
- 2003 – Wejherowo – arcydzieło Aleksandra Majkowskiego *Żęcé i przigòdè Remùsa*
- 2004 – Kartuzy – twórczość Anny Łajming w 100. rocznicę urodzin
- 2005 – Puck – twórczość Józefa Ceynowy w 100. rocznicę urodzin (ur. w Potczynie niedaleko Pucka)
- 2006 – Rok Kaszubski – Żukowo – fragmenty powieści *Żęcé i przigòdè Remùsa*
- 2007 – Sopot – twórczość ks. dr Bernarda Sychty (Rok Bernarda Sychty)
- 2008 – Kościerzyna – twórczość Aleksandra Majkowskiego (Rok Aleksandra Majkowskiego)
- 2009 – Sierakowice – twórczość Antoniego i Aleksego Peplińskich (Rok Lecha Bądkowskiego)
- 2010 – Bytów – proza Jana Karnowskiego (Rok Jana Karnowskiego)
- 2011 – Gdańsk – piśmiennictwo Floriana Ceynowy (Rok Floriana Ceynowy)
- 2012 – Strzecz – twórczość Aleksandra Labudy ps. *Guczow Mack* (Rok Młodokaszubów)
- 2013 – Szymbark – teksty o przyrodzie Bolesława Borka, Henryka Dawidowskiego (Rok Janusza St. Pasierba)
- 2014 – Luzino – popularyzacja twórczości Alojzego Nagla i Stanisława Jankego (Rok K. C. Mrongowiusza)
- 2015 – Gdynia – twórczość ks. Leona Heykego (Rok Leona Heykego)
- 2016 – Kosakowo – legendy i fragmenty dramatu B. Sychty „Przebudzenie” (Rok Gerarda Labudy)
- 2017 – Bojano – teksty związane z życiem i pracą J. Chełmowskiego (Rok Józefa Chełmowskiego)
- 2018 – Kolbudy – fragmenty z *Bazarza kaszubskiego* i współczesnej literatury (Rok Franciszka Kręckiego)

Oprócz konkursowych rywalizacji z dużym powodzeniem organizowane są różne akcje promujące literaturę kaszubską. Imprezy masowe budują szczególne poczucie więzi wśród kaszubskich dzieci i młodzieży szkolnej, będących ciągle mniejszością w rzeszy uczniów szkół Pomorza. Najstarsza kampania społeczna pn. *Akademia bajki kaszubskiej* (od 2011, ZKP) dociera do społeczności kaszubskiej poprzez stronę internetową, media społecznościowe, płyty i bajkowy festyn rodzinny *Kaszubskie Bajania* w Kościerzynie i w Pucku. Po serii bajek w ramach akcji wydano audiobooki do poczytnych lektur *Balbina z IV B* i *Mack*, także z wierszykami Tomasza Fopkego i Stanisława Jankego (oba czyta Fopke), sluchowisko *Kaszëbògònia* i w r. 2019 *Žëcé i przigòdë Remusa* w interpretacji Zbigniewa Jankowskiego. Poszerzający się zbiór nagrań jest doskonałą pomocą dydaktyczną, chętnie słuchają ich także rodzice i inni uczący się języka kaszubskiego poza systemem szkolnym. Ten pomysł audioprodukcji zyskał naśladowców, w środowisku kaszubskim znana jest akcja *Czëtôj dzecóm pò kaszëbskù/ Czytaj dzieciom po kaszubsku* (Facebook, Youtube) nawiązująca do powszechnie znanej kampanii *Cała Polska czyta dzieciom*. Polega ona na nagrywaniu krótkiego filmiku z czytania swoim pociechom jakiegoś fragmentu książki. Inicjatywa wydawnictwa (instytucji?) „Farwny świat” (www.farwnyswiat.pl), pomysłodawców tej akcji, powiązała pierwotne działanie w mediach społecznościowych z powstaniem cyklu książeczek dla najmłodszych z tytułową bohaterką Werónką³⁰, a później także z warsztatami czytelniczymi szczególnie dla przedszkolaków i młodszych uczniów i projektem poznania kultury Kaszub pn. *Zabytki na Kaszubach*, którego istotnym elementem jest opowiadanie – ciekawa historia do czytania i do słuchania powiązana z danym miejscem, postacią historyczną czy nawet detalem związanym z danym zabytkiem.

Nie sposób wyliczyć wszystkich przedsięwzięć organizowanych obecnie na Pomorzu na bazie literatury kaszubskiej, bo od czasu, kiedy kaszubski został wpisany w ramy polskiej szkoły jako przedmiot szkolny (1991), takich inicjatyw na szczeblu szkoły, gminy, powiatu jest bardzo wiele. Spotkania dzieci i młodzieży w ramach takich działań pozwalają czasem małym klasom szkolnym uczącym się kaszubskiego poznać innych rówieśników, którzy mówią (i uczą się) języka kaszubskiego, poszerzyć krąg użytkowników języka, a tym samym zauważyć szerszy kontekst funkcjonowania mniejszości etnicznej.

2019 – Słupsk – twórczość Jana Trepczyka (Rok Jana Trepczyka).

³⁰ Aleksandra i Dariusz Majkowscy wydali wspólnie: *Werónka w przedszkòlu* (2016), *Werónka nad mòrzã* (2017), *Werónka pòznòwò kùlturã Kaszëb*, *Werónka pòznòwò kùrszt na Kaszëbach*, *Werónka pòznòwò kaszëbską rodã* (2018).

Kanon literatury kaszubskiej w nauczaniu szkolnym

Obowiązki wynikające z *Ustawy* sprawiły, że „język kaszubski” (przedmiot szkolny) ma swoją podstawę programową, tj. rejestr efektów kształcenia, które należy osiągnąć na kolejnych etapach nauczania. Ten dokument przechodził różne modernizacje współtowarzyszące kolejnym reformom oświaty, ale ostatnia zmiana (2016) wynikająca z reformy systemu edukacji w Polsce w istotny sposób odbiega od wcześniejszych³¹. Dla 8-klasowej szkoły podstawowej – analogicznie do języków obcych nowożytnych – wymagania zostały zredagowane w oparciu o tron sprawności językowych rozwijanych w procesie przyswajania języka: znajomość środków językowych, rozumienie i tworzenie wypowiedzi (ustnych i pisemnych), reagowanie na wypowiedź, przetwarzanie wypowiedzi i to – i w tej kwestii podobieństwo do „języka polskiego” – przede wszystkim w oparciu o teksty literatury kaszubskiej, mniej o inne teksty kultury³². W ten sposób twórcy *Podstawy* wyznaczyli – po raz pierwszy na tym etapie edukacyjnym – kanon lektury obowiązkowej.

Kanon lektur z założenia ma budować poczucie wspólnoty. Wybór tekstów literackich poznawanych przez wszystkich uczniów „języka kaszubskiego” w istocie swojej tworzy płaszczyznę porozumienia kulturowego, jakiś punkt odniesienia do świata wartości, historii, obrazowania literackiego. Nierzadko cytowane wypowiedzi bohaterów, porównania czy przytaczane mądrości ludowe (przysłowia) zapadają w pamięć i mogą być odtwarzane w różnych kontekstach sytuacyjnych. Jeśli zbiór tych szkolnych tekstów jest dobrze pomyślany – może umocnić tożsamość grupy, jeśli czytanie obowiązkowych lektur stanie się uciążliwą koniecznością – może mieć szkodliwy wpływ na stosunek uczniów do nauki. A z realizacji przedmiotu na każdym etapie można zrezygnować. Zachowanie właściwych proporcji między tym, co konieczne, a tym, co ciekawe i nieuciążliwe zdaje się być warunkiem koniecznym akcesu do nauki. I o ile zapis lektur dla edukacji wczesnoszkolnej daje nauczycielowi możliwość różnych wyborów (adnotacja „wybór” przy podanych autorach)³³, to lista lektur dla uczniów klas starszych szkoły

---

³¹ *Podstawa programowa „język regionalny – kaszubski”*: dla szkoły podstawowej (Dz. U. 2017, poz. 356) wprowadzono nowatorski zapis celów kształcenia, a dla szkoły branżowej, liceum i technikum (Dz. U. 2018, poz. 467.) efekty nauczania powielono z dotychczas obowiązującego dokumentu w formie niezmienionej.

³² Uwydatnienie w zapisie efektów nauczania/uczenia się metod nauczania języka (drugiego) niezamierzenie odwraca uwagę od ważnych kwestii kulturowych i tożsamościowych podanych w tym dokumencie w preambule, która brzmi: Edukacja kaszubska przebiega w dwóch dopełniających się obszarach: nauki języka kaszubskiego oraz wiedzy o języku i kulturze kaszubskiej, dlatego treści kulturowe (w tym treści historyczne) i wiedza o języku ujmowane są w sposób całościowy i traktowane jako towarzysze nauki języka kaszubskiego. Celem edukacji kaszubskiej jest kształtowanie językowej, kulturowej i tożsamościowej świadomości ucznia w partnerstwie z rodziną, środowiskiem lokalnym i regionalnym. (...)

³³ Obok bajek Alojzego Nagla, Jerzego Sampa i innych autorów tu wlicza się wiersze wybrane z twórczości Stanisława Jankego, Jana Trepczyka, Jan Piepki, Janusza Mamelskiego. Ewy Warmowskiej i Tomasza Fopkego; ten

podstawowej jest bardzo konkretna i może budzić w niektórych środowiskach szkolnych trwogę swoim rozmiarem. Owo wspomniane poczucie wspólnoty, niezwykle ważne w przypadku mniejszości etnicznych, w społeczności kaszubskiej jest czymś realnym i przejawia się choćby w fakcie, iż symbole kulturowe nabywane w procesie poznawania literatury są wśród tych, którzy uczestniczą w procesie edukacji, powszechnie znane i uznane³⁴.

Uczniom szkoły podstawowej obok wyboru wierszy nakazuje się czytanie utworów różnych gatunków literackich i epok, a współczesne tytuły reprezentują komiksy, opowiadania i felietony. Odczytując ideę autorów *Podstawy* trzeba stwierdzić, że prawdopodobnie zakładają, że „przygoda z kaszubskim” może skończyć się na edukacji podstawowej, że chcieliby, aby młody Kaszuba polubił czytanie dzięki opowiadaniom z życia szkolnych rówieśników jak *Balbina* czy *Mack*³⁵, ale jednocześnie, aby poznał dzieje piśmiennictwa kaszubskiego m.in. czytając fragmenty F. Ceynowy *Rozmòwa Kaszëbë z Pòlòchã* (1868) i H. J. Derdowskiego *Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sęcë jachòt* (1880). Niewątpliwie czytanie uczy głębiej odczuwać i przeżywać, a czytanie w języku oryginału przyczynia się do nazywania rozlicznych elementów kaszubskiego świata po kaszubsku. Fakt, że arcydzieło literatury *Žëcé i przigòdë Remusa* A. Majkowskiego (1938) uczeń ma poznać po kaszubsku we fragmentach, a w ostatniej klasie w całości po polsku (tł. Lecha Bądkowskiego z 1966 r.) może w dużym stopniu uzasadnić takie poglądy.

Czytanie literatury kaszubskiej w szkole powiązane jest z kształceniem kompetencji językowej, ale ma swój udział w kształtowaniu tożsamości kulturowej, pozwala porozumieć się z ludźmi funkcjonującymi w jednej kulturze, w języku, tradycji. Książka jest źródłem wiedzy o czasie minionym, ale w powiązaniu z umiejętną analizą może stać się przyczynkiem do rozmowy o osobniczym miejscu w świecie pamięci. Światy przedstawione w utworach epickich pozwalają bliżej poznać ludzi (postaci literackie), pozwalają być bliżej ludzi. Także językowo. Kanon lektury kształtuje wspólny kod językowy i kulturowy. Trudno wytypować taki zestaw tekstów, który zaakceptowaliby wszyscy bezwarunkowo, czas pokaże, jak zweryfikowane zostaną lektury *Podstawy programowej*.

Podsumowanie

Pomnąc na badania czytelnictwa, niezmiennie liczną grupą odbiorców książek jest młodzież ucząca się. Oni muszą, chcąc nie chcąc, przeczytać więcej niż jedną

---

ostatni też tłumaczył wiersze Brzechwy (w spisie lektur) na język kaszubski. Zwraca uwagę punkt rejestru: „utwory literackie podkreślające identyfikację wspólnotową”.

³⁴ Potwierdzają to ostatnie badania empiryczne przeprowadzone we wrześniu i październiku 2019 przez autorki tego tekstu. Badania te są w trakcie opracowywania.

³⁵ Bohaterowie tytułowi zbiorów opowiadań Danuty Stanulewicz i Janusza Mamelskiego.

książkę w roku i często pod presją szkolną to czynią³⁶. Według danych oświatowych liczba uczących się „języka kaszubskiego” stale rośnie i dziś oscyluje wokół 20 tysięcy we wszystkich typach szkół. Różnice w sposobie życia współczesnych ludzi nie mogą gwarantować zachowania bogactwa gwarowego kaszubszczyzny, stąd nauka kaszubszczyzny literackiej stała się podstawową potrzebą w działaniach na rzecz zachowania i rozwoju kaszubszczyzny w ogóle. Migracje ludności (włączając w to dojazdy młodzieży do szkół ponadpodstawowych), powszechna obecność polszczyzny, a przede wszystkim zanik przekazu pokoleniowego w rodzinach sprawiają, że język ojczysty Kaszubów w formie tylko mówionej jest skazany na wymarcie³⁷.

Z edukacją prowadzoną w języku kaszubskim i nauczaniem języka kaszubskiego powiązana jest w oczywisty sposób literatura tworzona w tym języku. Jednakże – co należy wskazać i podkreślić – aby kaszubska literatura była czytana, lubiana i pożądana, konieczna jest znajomość języka kaszubskiego na poziomie pozwalającym na odbiór i tworzenie literatury (nie dotyczy to tylko kaszubszczyzny, ale i każdego innego języka).

Fakt istnienia literatury mniejszości etnicznej – kaszubskiej podkreśla odrębność kultury kaszubskiej, bo tym, co odróżnia Kaszubów od większości polskiej jest – obok dominujących w stereotypowym obrazie strojów, tańców, haftu, zażywania tabaki i innych charakterystycznych zwyczajów – język. Literatura pisana po kaszubsku pełni istotną rolę w sytuacji, gdy język polski ma coraz większy udział w życiu społeczności mniejszościowej i zaciera się granica odrębności, co jest wynikiem wielopokoleniowej już polonizacji (a wcześniej germanizacji). Owa granica coraz bardziej staje się granicą symboliczną, wyrażającą się w języku.

To właśnie język kaszubski jest najważniejszym czynnikiem odróżniającym kulturę kaszubską od polskiej. Literatura kaszubska zdaje się być enklawą, w której kaszubszczyzna – jako nierozdzielność języka i kultury – kształtuje tożsamość odbiorców.

Bibliografia

- Borzyszkowski J. (red.), *Życie i dzieła Floriana Ceynowy*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2012.
Eagleton T., *Teoria literatury. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2015.
Eriksen T. H., *Etniczność i nacjonalizm. Ujęcie antropologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
Comaroff J., Comaroff J., *Etniczność sp. z o.o.*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.

---

³⁶ Inne badania pokazują, że młodzież nie czyta lektur szkolnych.

³⁷ Język jest zagrożony wymarciem, gdy osoby mówiące tym językiem przestają się nim posługiwać, gdy stosują go w stale malejącej liczbie obszarów komunikacji, i gdy przestaje on być przekazywany z pokolenia na pokolenie.

- Fiske J. *Reading the popular*, Unwin and Hyman, Boston 1989.
- Fopke T., *Pòdjmizně dlô rodný mòwë. Stojizna na rok 2017*, „Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego” 2017, s. 57-72.
- Mucha J. *Oblicza etniczności. Studia teoretyczne i empiryczne*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2005.
- Mazurek M., *Język – Przestrzeń – Pochodzenie. Analiza tożsamości kaszubskiej*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2011.
- Mazurek M., *Po co Kaszubom Język – czyli analiza roli języka kaszubskiego w procesie kształtowania tożsamości grupy o charakterze mniejszości etnicznej. Esej (nieco) krytyczny*, „Miscellanea Anthropologica et Sociologica”, 18(4), 2017, s. 127-138.
- Synak B., *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 1998.
- Pomierska J., *Jak kształcić nauczyciela języka kaszubskiego na studiach polonistycznych?*, [w:] *Osoba nauczyciela. Polonista przewodnikiem ucznia po meandrach wiedzy*, G. Różańska (red.), Słupsk 2011.
- Pomierska J., *Etnofilologia kaszubska – koncepcja programu studiów I stopnia na Uniwersytecie Gdańskim*, [w:] *Język, literatura i edukacja kaszubska*, D. Stanulewicz, E. Komorowska, B. Afeltowicz (red.), Szczecin 2016.
- Pomierska J., *Stefan Ramułt i sprawa kaszubska a Akademia Umiejętności – ich udział w rozwoju kaszubologii*, [w:] *Kaszubi i Pomorze a Kraków: o zainteresowaniach sprawami kaszubsko-pomorskimi w kręgu Polskiej Akademii Umiejętności*, J. Borzyszkowski (red.), PAU, Kraków 2016, s. 103–132.
- Preece J. J., *Prawa mniejszości*, Wydawnictwo SIC! Warszawa 2007.
- Maszynopis z 1 XI 1959 r., materiał udostępniony, [w:] *Pro memoria. Stefan Bieszk (1895–1964)*, zebrał, oprac. oraz wstępem i komentarzami opatrzył J. Borzyszkowski, Gdańsk 2013, s. 751 (zapis wg zasad dziś obowiązujących).
- Synak B., *Moja kaszubska stegna*, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2010.
- Treder J., *O wymowie kaszubskiej*, [w:] *Zasady pisowni kaszubskiej*, wyd. 2 przejrane i poszerzone, oprac. E. Breza i J. Treder, Gdańsk 1984.
- Treder J., *Historia kaszubszczyzny literackiej. Studia*, Gdańsk 2005.
- Trepczyk J., *O obstojeni kaszebszi mowe*, [w:] *Spoleczność Zrzeszona*, T. Bolduan, J. Borzyszkowski, W. Kiedrowski (red.), ZG ZKP, Gdańsk 1971.

The Importance of the Ethnic Minority Literature for the Process of the Collective Identity Construction (the Kashubian Example)

Summary

Ethnic minorities construct their group identification and ethnic identity in the context of the influence of a dominant culture, which affects each country mainly through the system of education that imposes a specific language, visions of the world and system of values. Minorities – including the Kashubian community – pursue their own program of education in parallel. Learning of the Kashubian language and studying Kashubian literature (written in the Kashubian language) is the main element in the process of shaping the awareness of an ethnic distinctness. In this article, the authors presents how this process occurs.

Keywords: sociology of ethnicity, ethnicity, the Kashubians, literature of minorities